

**BALANDŽIO PIRMOSIOS POKŠTAI
LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE IR JŲ TENDENCIJOS
(KAUNO DIENOS ATVEJIS)**

JŪRATĖ ŠLEKONYTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Straipsnio objektas – viename didžiausių Lietuvos dienraščių *Kauno diena* 1990–2007 metais spausdinti balandžio pirmosios pokštai.

Darbo tikslas – atskleisti spaudos humoro tematiką, jo tendencijas ir visuomenės santykį su pokštų temomis.

Tyrimo metodai – analitinis aprašomasis, lyginamasis.

Žodžiai raktai: naratyvas, pokštas, balandžio pirmoji, humoras, spauda.

Įvadas

Juoko kultūra yra svarbi kultūrinė-socialinė kategorija, pagal kurią galima įvertinti tautos mentalitetą: žmonių gebėjimą reaguoti į netikėtas situacijas, iškilusius sunkumus, individų savikritiškumą. Šiais neramiais laikais pokštai funkcionuoja ir kaip priemonė įvairioms slopinamoms įtampoms išlaisvinti (Cassell McEntire 2002).

Tyrėjai, besigilinantys į juoko kultūrą, neretai susiduria su sunkumais, nes pokštus labai sunku yra užfiksuoti dėl jų spontaniško pobūdžio. Padėtį gelbsti tik tai, kad juos galima užrašyti iš pateikėjų atminties.

Juokas gali būti įvairialypis priklausomai nuo jo apraiškų: pašiepiamas, geras, piktas, ciniškas, džiaugsmingas, papročių, nepadorus (Ирвин 1976: 125–140). Mes apsiribosime specifinėmis juoko formomis – balandžio pirmosios pokštais. Ši pavasario antro mėnesio pirmoji diena yra laikas, kai juokai, apgaulės yra visuotinai įteisinti: galima apgaudinėti aplinkinius, nebijant užsitraukti jų nemalonės.

Pavasarinės melagystės yra tarptautiniu mastu gyvybingas paprotys, per daugelį šimtmečių palyginti stabiliai išlaikęs ne tik savo formas, bet ir turinį. Toks pavyzdys gali būti anglų apgaulė apie liūtų maudynes. XVIII–XIX a. balandžio pirmąją Londone pokštauta nieko nenučiuokiančius žmones kviečiant į kasmetinę liūtų maudymo ceremoniją Taueryje. Pačios seniausios žinios apie šį pokštą siekia dar XVII amžių.

1698 m. balandžio antrosios dienos dienraščio *Dawks* numeris pranešė, esą keletas asmenų vakar buvo klaidingai pasiūsti prie Tauerio kanalo stebėti, kaip maudomi liūtai (Washing the Lions [2008]). Ilgainiui tokio pobūdžio apgavystė tapo populiaru, kartu išaugo ir jos mastai. 1860 m. keli šimtai londoniečių gavo spausdintus kvietimus „į kasmetinę šventinę baltųjų liūtų maudymo ceremoniją“, kuri turėjo įvykti Taueryje balandžio pirmąją dieną, 11 valandą ryto. Šią valandą didžiulės žmonių minios apgulė Tauerio vartus ir tik po kurio laiko suprato, kad visi jie paversti „balandžio kvailiais“ (KOO 96). Tam tikri šio pokšto atgarsiai stebimi ir modernioje visuomenėje. Iš čia greičiausiai kilęs Jungtinėse Amerikos Valstijose labai populiarus pokštas apie zoologijos sodą. Apgaulė turi nusistovėjusią formą. Balandžio pirmąją bendradarbiui ant stalo paliekamas raštelis, kad jam skambino kažkoks asmuo (užrašytoje pavardėje užmaskuojamas gyvūno pavadinimas, kaip antai *Jim Panzie*, *Anna Conda*, *Don Kee*, t. y. šimpanzė, anakonda, asilas) ir prašė paskambinti nurodytu telefono numeriu (tai zoologijos sodo numeris). Taip išprovokuota auka skambina į zoologijos sodą ir pati to nesuprasdama prašo pakviesti prie telefono gyvūną. Kasmet Los Andželo zoologijos sodas balandžio pirmąją sulaukia iki dviejų tūkstančių tokių skambučių (Telephone Hoax [2008]).

Modernioje visuomenėje pokštavimo paprotys aniaiptol neišnyko, tik kiek pakito jo raiška. Ilgą laiką gyvavęs kaip savotiška teatralizuota žmonių bendravimo forma, jis sėkmingai persikėlė į spaudos puslapius, radijo, televizijos eterį, virtualią erdvę. Vienas žymesnių folkloro integracijos į žiniasklaidą pavyzdžių yra 1957 m. balandžio pirmosios televizinis pokštas – reportažas BBC „Panoramoje“. Reportaže buvo pasakojama apie spagečių derlių Šveicarijoje. Parodyta šveicarų šeima, neva dorojanti kasmetinį jų derlių. Kamera užfiksavo moterį, rūpestingai nuo medžio renkančią makaronus ir dedančią juos prieš saulę džiūti. Po reportažo į televiziją pasipylė lavina skambučių žmonių, nekantraujančių sužinoti, kur galima nusipirkti spagečių medžių, ar pageidaujančių stebėti derliaus rinkimo procesą (BBC [2005]).

Balandžio pirmąją itin aktyviai reiškiasi laikraščiai. Išpopuliarėjus internetui, pokštai sparčiai persikėlė į virtualią erdvę ir gana greitai imti kaupti, vertinti pagal jų veiksmingumą, pateikimo išradingumą. Šios rūšies pokštams yra skirtos specialios interneto svetainės, kuriose skaitytojai gali rasti informacijos apie papročio kilmę, istoriją ar net įsigyti šiai šventei tinkamų prekių. Kartu čia galima rasti balandžio pirmosios juokavimų archyvą: šmaikščiausi pokštai išdėstyti chronologiškai ir skaitytojai gali už juos balsuoti ir išrinkti geriausius (April Fools [2008]). Paprastai tokiose svetainėse pateikiamas prierašas, paaiškinantis, kad į čia skelbiamą informaciją nereikia žiūrėti rimtai. Taigi modernioje visuomenėje žiniasklaida tapo veiksminga priemone, padedančia platinti ir populiarinti tam tikras juoko kultūros formas, kartu suteikdama joms naujų pavidalų.

Balandžio pirmosios pokštai, kaip atskira juokavimų atmaina, tyrinėti palyginti menkai. Juos yra analizavęs amerikiečių folkloristas Alanas Dundesas (1989), straipsnį yra paskyrusi ir Nancy Cassell McEntire (2002). Balandžio pirmosios pokštai folkloristų traktuojami kaip viena iš *miesto sakmių* atmainų (Emery [2008]). Tai gana logiškas priskyrimas, nes šie pokštavimai labai dažnai siejami su visuo-

tinai paplitusiomis šiuolaikinio žmogaus baimėmis, o tai yra itin būdinga miesto sakmėms.

Lietuvių etnologai šiai temai dėmesio taip pat skyrė nedaug. Probėgšmais fiksuota ar nagrinėta medžiaga, susijusi su agrarinės bendruomenės papročiais (Vyšniauskaitė 1958; Dulaitienė-Glemžaitė 1958: 222). Balandžio pirmosiomis dienomis straipsnelių apie tai pasirodo populiariojoje spaudoje, tačiau modernioje visuomenėje funkcionuojantys pavasariniai pokštai visai netirti.

Šio straipsnio objektas yra nepriklausomos Lietuvos spaudoje 1990–2007 m. pasirodę balandžio pirmosios pokštai. Tai melagingą žinią skelbiantys naratyvai, pateikiami tam tikrais sumetimais – tikimasi atitinkamos skaitytojo reakcijos. Tyrimui pasirinktas vienas stambiausių Lietuvos dienraščių *Kauno diena*. Tai lėmė keli kriterijai. Pirma, šis laikraštis, nors ir platinamas visoje Lietuvoje ir besiskelbiantis respublikiniu dienraščiu, vis dėlto daugiausia dėmesio skiria vietinėms socialinėms bei kultūrinėms aktualijoms. Taigi bus galima susidaryti nuomonę apie tam tikros bendruomenės juoko kultūrą. Antra, būtent šis dienraštis tyrimo objektu pasirinktas dar ir todėl, kad jame dirbantys žurnalistai pasirodė besą patys aktyviausi melagysčių kūrėjai, gebėję įtraukti į apgavysčių sukūrį didelę auditoriją.

Pokštų analize norima atskleisti spaudos humoro tematiką, jo tendencijas ir visuomenės santykį su pokštų temomis. Gilinantis į šiuos naratyvus bus atsižvelgiama į socialinį-kultūrinį jų kontekstą: naratyvo sąsajas su visuomeninėmis realijomis. Tai leis įvertinti miesto kultūroje vyraujančias nuotaikas. Trumpai tariant, čia norima nubrėžti folkloristinę žiniasklaidos analizės perspektyvą.

Hipotetinės balandžio pirmosios pokštų ištakos

Prieš pradėdant analizuoti spaudos pokštus, norėtu pateikti šiek tiek žinių apie apgaulinėjimo paprotį, galimą jo genezę.

Balandžio pirmosios apgaulių kilmė iki šiol yra neaiški. Niekas tiksliai negali pasakyti, kada, kur ir kodėl pradėta pokštauti kaip tik šią dieną. Viena, ką galime teigti, kad balandžio pirmosios šventė per visą savo gyvavimo laikotarpį plėtojosi. Joje susiliejo įvairūs papročiai, padedantys žmonėms pereiti nuo niūrių žiemos nuotaikų prie šviesaus pavasarinio laikotarpio.

Galbūt todėl, aiškinantis balandžio pirmosios papročių kilmę, pirmiausia tyrėjų dėmesys buvo nukreiptas į šventes, kuriose vyravo komiškas pradai. Viena labiausiai paplitusių teorijų šventės ištakas sieja su pagoniškomis Romos Saturnalijomis, paprastai vykusiomis gruodžio pabaigoje ir skirtomis linksmajam dievui Saturnui pagerbti. Per Saturnalijas būdavo panaikinama bet kokia luominė riba tarp šeiminių ir vergų, burtų būdu rinktas asmuo, turėdavęs švenčių metu užimti karaliaus vietą (Frazer 1994: 583).

Saturnalijų atšvaitai, kaip manoma, išliko linksmoje viduramžių Kvailių šventėje (*Festus Fatuorum*). Šią dieną rinkdavo netikrą popiežių ir parodijuodavo bažnytinius ritualus. Šventė buvo populiari iki pat XVII a. (The Folklore 1999: 191–193). Apskritai visa viduramžių visuomenė buvo persmelkta karnavalinės kultūros, kurioje

šventinis chaosas bei visuotinė linksmybė kurta kontrastų, prieštaros, realybės apvertimo principu (Бахтин 1990: 219–304). Šios kultūros atspindžius regime dabartiniuose Užgavėnių karnavaluose.

Balandžio pirmosios šventės kilmės ieškoma ir Rytų šalyse. Antai Indijoje kovo 31 dieną švenčiama balandžio pirmajai analogiška *Huli* šventė (Jones 1995: 31). Apgavysčių diena nuo seno gyvavo ir kitose Azijos šalyse – Kinijoje, Japonijoje (KOO 95–96).

Mėginama šią šventę susieti su Biblijos tradiciją atspindinčiomis misterijomis, kuriose buvo vaizduojama, kaip Kristaus priešininkai, norėdami jo atsikratyti, be jokio reikalo siuntinėjo jį pas Romos pareigūnus (nuo Piloto pas Eroda). Manoma, kad čia atsispindi apgaulingo siuntinėjimo papročio (*on fool's errands*) ištakos (Parnati 1989: 58).

Labiausiai argumentuotos atrodo teorijos, išvelgiančios šios šventės kilmę metų laikų kaitą palydinčiuose papročiuose. Kovo pabaigoje stebėta pavasario ekvinokcija – laikas, kai diena susilygina su naktimi. Kitaip tariant, tai yra astronominio pavasario pradžia. Daugelis kultūrų ją laikė žemės ir gyvenimo atsinaujinimu ir pažymėdavo tam tikrais ritualais, aukomis. Kartu tai ir laikas, žymintis lauko darbų pradžią, todėl žemdirbiškose kultūrose tapatintas su naujų metų pradžia.

Balandžio pirmosios pokštavimuose išvelgiama analogija su šeliojančia gamta – pavasarį, vykstant metų laikų kaitai, stebimi staigūs oro pokyčiai, kurie pasireiškia stichiniais reiškiniais (Fool's Day 1998: 496). Čia siejasi ir kita šventės kilmės teorija, aiškinanti, esą pokštai atspindi mitą apie metų laikų kaitą – bevaisės romėnų deivės Cereros pastangas surasti Plutono pagrobtą savo dukterį Prozerpiną (The Folklore 1999: 191–193).

Lietuvos etnologai balandžio pirmosios pokštus kildina iš agrarinių, derlingumo skatinimo papročių. Liaudyje vadinta šido diena ir laikyta, kad jei tą dieną pavyksta ką nors apgauti, tai seksis visus metus (LKŽ XIV 733). Tačiau dėl pokštų atsiradimo laiko nuomonės išsiskiria. Manoma, kad nors paprotys pažymėti balandžio pirmąją žinotas seniai, tačiau pokštų ir apgaulės diena jis virto vėliau; visų pirma ta diena buvo pažymima kaip pirmoji pavasario darbų diena (Vaitkevičius 1958). Kad šventė turi agrarinę pagrindą, rodo ir kitų tautų patirtis. Antai Austrijoje šią dieną praeityje nedirbta, nepradėta naujų darbų, neleista iš tvarto banda (KOO 171).

Tuo tarpu Angelė Vyšniauskaitė melą ir pokštus susieja su animistine žmogaus pasaulėžiūra ir paprotinį apgaudinėjimą laiko archajišku reiškiniu. Etnologės nuomone, pirminė balandžio pirmosios pokštų paskirtis – suklaidinti piktašias augimo bei derliaus dvasias (Vyšniauskaitė 1958).

Bene pati populiariausia balandžio pirmosios apgaulių kilmės hipotezė traktuoja balandžio pirmosios pokštavimą kaip miesto kultūroje atsiradusį reiškinį. Teigiama, kad ši šventė radosi Prancūzijoje karaliaus Karolio IX valdymo metu. Prancūzijoje balandžio pirmosios paprotys vadinasi *balandžio žuvis* (*poisson d'avril*). Pasakojama, kad 1564 m., pradedant Grigaliaus kalendoriaus reformas, Karolis IX paskelbė, kad Naujųjų metų diena perkeliama į sausio 1-ąją. Besipriešinantieji šiai reformai, o kiti paprasčiausiai pamiršę kalendoriaus pakeitimus ir toliau puotavo bei

keitėsi dovanomis įprastu metu – savaitę prieš balandžio pirmąją. Pokštininkai ėmė siuntinėti jiems kvailas dovanas ir pakvietimus į nesamus pokylius. Tapęs pajuokos objektu, žmogus buvo vadinamas *poisson d'avril*, t. y. balandžio žuvimi. Manoma, kad toks pavadinimas atsirado dėl to, jog kaip tik tada saulė palikdavo Žuvų ženklą. Ilgainiui, žmonėms apsiratus su Naujųjų metų data, pokštavimas išliko ir tapo tradiciniu. Iš čia jis atėjo į Angliją, o vėliau nukeliavo į Ameriką (Panati 1989: 58). Tačiau ši teorija nėra įtikinama, nes tokios protestantiškosios šalys, kaip Vokietija ir Škotija, kalendoriaus pakeitimus įsivedė XVIII a., kai balandžio pokštavimai jau buvo paplitę po visą Europą.

Apibendrinant galima teigti, jog labiausiai tikėtina, kad balandžio pirmosios pokštavimai kilę iš papročių, susijusių su metų laikų kaita, perėjimu į naujus metus, kai žemdirbiams prasidėdavo pavasario darbai. Vėliau šis paprotys puikiai prisitaikė prie miesto kultūros.

Spaudos pokštų ypatumai. Balandžio pirmosios pokštai *Kauno dienoje*

Istoriškai Lietuvoje susiklostė savitas žmonių santykis su spausdintu žodžiu. XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje, kai spauda lietuviškais rašmenimis drausta, o tokie leidiniai žmones pasiekdavo knygnešių dėka, kiekvienas spausdintas žodis itin vertintas ir priimtas be išlygų. Galbūt iš tų laikų mus pasiekė žmonių įsitikinimas spaudos teismumu. Apklausos rodo, kad šia žiniasklaidos atmaina dar labai pasitikima. Čia slypi tam tikri pavojai, nes ir demokratinėse valstybėse veši žurnalistinis neobjektyvumas. Siekdami didesnio populiarumo, nesąžiningi žurnalistai gali prikurti spaudos ančių net ir ne melagių dienos numeriams. Todėl, vertinant balandžio pirmosios spaudos pokštus, reikia į juos žvelgti su tam tikru atsargumu, nes ir čia daug kas priklauso nuo žurnalistų etikos, o ji neretai yra labai priklausoma nuo tokių veiksnių, kaip informacijos sensacingumas ir jos pateikimo tempai (Ulfkotte 2003). Kitas dalykas – žurnalistas yra tarpininkas, matantis situaciją savo žvilgsniu ir reportaže perteikiantis *savo* požiūrį. Subjektyvumo čia niekaip neišvengsi. Šios profesijos žmogų galima prilyginti tautosakos rinkėjui, kuris, kartais veikiamas tam tikrų išorės veiksnių ar turėdamas asmeninių paskatų, užrašo medžiagą šiek tiek ją iškreipdamas ar rekarčiais net mėgina falsifikuoti. Toks ekskursas apie žurnalistinį subjektyvumą čia buvo atliktas ne tiek abejojant dėl pačių balandžio pirmosios pokštų kūrimo, kiek dėl reportažų, kuriuose aprašoma skaitytojų reakcija į pokštą. Jie bus vertinami su tam tikra atsarga.

Dienraštis *Kauno diena* gyvuoja jau daugiau kaip 60 metų. Pradėjęs eiti kaip *Tarybų Lietuva*, vėliau jis keitė pavadinimą, kol 1992 m. iš *Kauno tiesos* pasivadino *Kauno diena*. Sovietmečiu balandžio pirmosios melagysčių skelbimą laikraštelyje smarkiai ribojo cenzūra, tačiau žurnalistai rado alternatyvų būdą šiai šventei pažymėti. Tą dieną buvo spausdinamos karikatūros, humoreskos, feljetonai. Tyrimui pasirinktos nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu (1990–2007 m.) *Kauno dienoje* spausdintos pavasarinės apgavystės. Apžvelgti ne visų metų balandžio pirmosios numeriai, nes ta diena pasitaikė ir sekmadienį (taip nutiko 1990, 2001 bei 2007 m.) arba pirmadienį, kai iš pradžių (1991 m.) laikraštis leistas penkis kartus per savaitę.

Čia analizuojami toli gražu ne visi laikraštyje paskelbti pokštai; atsirinkta keletas teminių grupių, atspindinčių miestiečių santykį su besikeičiančia visuomenine struktūra.

Šiuolaikinėje visuomenėje tokio pobūdžio apgavystės siejamos su pramogine funkcija – vykęs pokštas susilaukia daug juoko, diskusijų ir mėginimų jį pakartoti.

Tyrėjai išvelgia nemenką takoskyrą tarp senesnių, per tiesioginį asmeninį kontaktą pateikiamų melagysčių ir spausdintų pokštų. Pastebima, kad spaudoje, elektroniniuose laiškuose ar interneto tinklalapiuose pasitaikantys pokštai skirti didelei žmonių grupei, todėl prarandamas vienas pagrindinių balandžio pirmosios pokštavimo bruožų – apgaulės asmeniškumas (Cassell McEntire 2002). Agrarinėje visuomenėje apgaulės asmeniškumas buvo pagrindinis pokštavimo atributas. Tačiau šiuolaikiniams pokštams tai nėra kliūtis, o veikia naujo tipo ryšių kūrimas. Kadangi folklorui gyvuoti reikia tiesioginio komunikavimo, siuntėjo ir gavėjo abipusio ryšio (Selberg 1993: 201), susidaro specifinė jungtis – tam tikrų interesų turinčios žmonių grupės ir laikraščio redakcijos, reaguojančios į visuomenės aktualijas, santykis. Žurnalistas (ar jų grupė) prisiima pokštautojo statusą, pritaikdamas apgaulę tam tikrai visuomenės daliai, kuri yra itin suinteresuota gvildinama tema. Jei tokia sąveikavimo forma nebūtų veiksminga, pokštai paprasčiausiai išnyktų iš laikraščio. Žinoma, spausdintų laikraštinė apgavysčių mastus gerokai apmažino naujų komunikacijos priemonių – interneto, o kartu ir virtualių laikraščių – atsiradimas, bet tai jau kita tema.

Sėkminga apgavystė pasižymi keliais pagrindiniais kriterijais. Visų pirma „auką“ reikia kuriam laikui įtikinamai perkelti į nerealų pasaulį nesukeliant jai diskomforto. Antras reikalavimas – apgavystė turi būti atskleista aukai / aukoms. Tikrąją savo galią pokštas įgyja tiesos atskleidimo akimirka. Išvardytieji požymiai paprastai paklūsta tradicijai ir asmeniniam žmogaus skoniu (Cassell McEntire 2002). Spaudai skirtos apgavystės yra individuali žurnalistų išmonė, nors, kaip matysime toliau, kuriama pagal tam tikras bendras taisykles, t. y. atsižvelgiant į visuomenines realijas.

Melagingas siuntimas/kvietimas: visuomenės etinių nuostatų kaitos atspindys. Viena iš žinomesnių spaudos apgavysčių rūšių yra skaitytojų mulkinimas kviečiant į kokį nors renginį ir pateikiant netikėtą, bet intriguojantį pasiūlymą. Tokios formos melagystės efektyviai funkcionavo kaimo bendruomenėje. Jaunas žmogus dažnai būdavo siunčiamas paskolinti neskolinamo daikto, tarkim, gaištuvėlio (kaime taip vadintas kūdikis) arba žiočių (metmenų tarp, kariuo leidžiama šaudyklė). Šios apgavystės turėjo pasitarnauti ir kaip didaktinė priemonė (Dulaitienė-Glemžaitė 1958: 222).

Šiuolaikinė žiniasklaida pasitelkia panašias melavimo klišes, tik jas priderina prie nūdienos realijų. Norint skaitytojus apgauti, reikia sudominti jiems aktualiomis temomis. Vienais pirmųjų nepriklausomos valstybės metais dienraštis *Kauno diena* išspausdino tokį skelbimą:

Jei tu esi šviesiaplaukė mėlynakė...

Reikia šviesiaplaukių mėlynakių merginų (svoris ir liemens apimtis nesvarbu) Amerikos TV kompanijos CBS sukamame reklaminiame videoklipe tautinės lietuvaitys įvaizdžiui su-

kurti. Klipas bus rodomas Madonos koncertinio turnė po pasaulį metu. Kompanijos atstovas Ronaldas Peidžas (Ronald Page) pretendenčių nekantriai lauks šiandien 16 val. prie Lietuvos TV Kauno direkcijos būstinės (S. Daukanto 28a). Turėti sportinę aprangą (KD 1992, bal. 1, p. 3).

Pokšto kūrėjai nusitaikė į tuo metu Lietuvos merginas užvaldžiusią svajonę tapti modeliu. Skelbimą kūręs žurnalistas atidesniam skaitytojui paliko galimybę išvelgti klastą įterpdamas ironišką frazę, esą pretendenčių „svoris ir liemens apimtis nesvarbu“. Tačiau kitos dienos dienraštyje parašyta, jog nurodytu laiku toje vietoje susispietė būrelis „šviesiaplaukių mėlynakių“, susidomėjusių skelbimu (KD 1992, bal. 2, p. 1).

Pamažu pereita prie drąsesnių, slidesnių temų, užkliudančių jautrias visuomenės problemas. Akivaizdu, kad tokia klaidinanti publikacija kartais gali virsti savotišku visuomenės moralės tyrimu. Išnykus per visą sovietmetį laisvą spaudos žodį varžiusiai cenzūrai, žmonės susidūrė su ir anksčiau buvusiomis, bet slėptomis realijomis: pornografija, prostitucija. Kaip tik tuo metu buvo pasipylę skelbimai apie „paslaugias šeimininkes“, „gėles ir šampaną“. Remdamiesi šiais ir kitais tikrovės faktais, žurnalistai pokštaudami paskleidė žinią, kad kviečiami žmonės, norintys nusifilmuoti Nidoje sukamame vokiečių pornofilme (KD 1994, bal. 1, p. 11). Tame pat numeryje išspausdintas straipsnis apie kuriamą Lietuvos ir Prancūzijos įmonę „Raudonoji lempelė“, t. y. viešuosius namus. Negana to, norėdami sukelti didesnę visuomenės nepasitenkinimą, žurnalistai pabrėžė, kad čia dirbti kviečiamos vien lietuvaitės. Pretendentėms žadama kelių savaičių stažuotė Paryžiuje, geriausiuose tokio tipo namuose (ten pat, p. 3). Straipsnis sulaukė nemenko atgarsio, parodydamas tam tikras visuomenės moralines tendencijas. Buvo paskelbta įdomi skaitytojų reakcija. Reportaže aprašoma, kaip iš ryto skambinusios merginos dar nedrąsiai teigė norinčios pirmiausia padirbėti barmenėmis, padavėjomis, o paskui svarstysiančios apie perspektyvas. Po truputį atsirado drąsesnių, norinčių vykti stažuoti, o kai kurios pasigyrė jau dirbusios tokias paslaugas teikusioje firmoje. Įdomiausia, kad informacija labai susidomėjo jauni vyrai, taip pat pareiškę norą dirbti „įmonėje“. Vis dėlto tarp skambinusiujų pasitaikė ir moralės sergėtojų, grąsinusių „tuoj pat ateiti su kočėlais ir visus išvaikyti“ (KD 1994, bal. 2, p. 3). Sunku pasakyti, kiek tame reportaže yra tiesos, o kiek žurnalistų išmonės, tačiau galime teigti, kad melagysčių kūrėjai bent jau ėmė domėtis anksčiau savotišku tabu buvusiomis temomis.

Kitais metais kauniečių moralinis budrumas tikrintas paskelbiant, kad „palydovų“ firmai vadovavo žurnalistas Darius S. (KD 1995, bal. 1, p. 5). Komentarų apie skaitytojų reakciją antros dienos numeryje nebuvo paskelbta.

Šie pokštai-provokacijos atskleidė visuomenės santykio su liberaliomis moralinėmis nuostatomis dviprasmiškumą. Viena vertus, nedrąsiai imtos liesti iki šiol buvusios „nemalonios“ temos, kita vertus, po atsiliepusių skaitytojų nedrąsa slypi ir tam tikras noras prisitaikyti prie ateinančių naujovių.

Žinios apie kultūriškai svarbių vietų pertvarką: pilietinio budrumo patikra. Nemažą dalį spaudoje skelbiamų melagysčių sudaro savitos

apgaulės apie kultūriškai svarbių vietų tarsi ir *desakralizavimą*. Pokštui kurti pasirenkami objektai, kurie tuo metu yra atsidūrę visuomenės interesų lauke. Kaunas garsus architektūros, gamtos paminklais. Jo aukso amžiumi laikomas tarpukario laikotarpis, kai dėl valstybei susiklosčiusių nepalankių istorinių aplinkybių miestas buvo tapęs laikinąja Lietuvos sostine. Tuomet buvo aktyviai puoselėjamas kultūrinis paveldas ir kuriami nauji kultūriniai objektai. Miesto, kaip kultūrinio vieneto, reikšmė nesumenko ir sovietmečiu. Valstybės nepriklausomybės paskelbimas Kaunui anaipol neatnešė lauktų permainų, netgi atvirkščiai – patiriamas akivaizdus tiek kultūrinis, tiek ekonominis sąstingis. Susidūrus su naujomis ekonominėmis sąlygomis, ėmė konkuruoti du interesai: kultūrinis ir pragmatiškasis. Pastarasis interesas palengva virsta vis labiau vyraujančiu, su tuo labai sunku susigyventi daugeliui miesto senbuvių. Miesto plotai, iki tol buvę viešąja erdve, sparčiai ėmė virsti asmenine nuosavybe, kultūriškai svarbūs objektai – privačių asmenų pasipelnymo įrankiu. Tokiomis aplinkybėmis atsirado aptariamieji žurnalistiniai pokštai, informuojantys visuomenę apie grėsmę prarasti viešąsias erdves, objektus.

Kaip tik šias tendencijas atspindi vienas pirmųjų pokštų. Tiesa, čia žurnalistų tainkiniu virto ne skelbimas apie pavojų prarasti viešąją erdvę, bet miestiečių viliojimas gerai užsidirbti. Žinoma, norėta ir pažiūrėti, ar žmonės pajus, kad „kėsinamasi“ į jų viešąjį interesą. Skelbimas skamba taip:

Kviečia „Korona“

Firma „Korona“ įgaliota Ažuolyne skubiai paruošti aikštelę Nauru ambasados statybos darbams vykdyti.

Firmai labai reikia apie 30 fiziškai tvirtų vyrų. Pageidautina, kad jie turėtų benzopjūklus bei spygliuotos vielos atlaisvinamai nuo medžių teritorijai aptverti. Norintieji renkasi šią dieną, 20 val. prie Ažuolyno fontano. Dirbti reikės ištisą naktį. Už darbą bus mokama iš karto, Vokietijos markėmis.

Išsamesnė informacija tel. 208663 nuo 15 iki 18 val. (KD 1992, bal. 1, p. 3).

Kaip skelbiama, į žinutę atsiliepė apie pusantro šimto asmenų. Remdamiesi skambučių turiniu, žurnalistai parengė keletą reportažų. Pastebimas tragikomiškas, gal kiek žurnalistų ir perdėtas faktas, esą „jei kauniečiai pakankamai būtų turėję užsienietiškų benzopjūklų, šiandien Ažuolyno vietoje plytėtų tiktai nyki dykynė...“ Norinčiųjų užsidirbti entuziazmą slopino tik vielos ir pjovimo technikos stoka (KD 1992, bal. 2, p. 1). Naivų skaitytojų patiklumą sužadino ne tik siūloma finansinė paskata, bet ir geografinių žinių trūkumas. Retas gali pasakyti, kad Nauru – sala ir valstybė Ramiajame vandenyne, netoli Australijos, viena mažiausių nepriklausomų pasaulio šalių, kurioje gyvena viso labo trylika tūkstančių gyventojų.

Šis laikraštinis pokštas atskleidė kitą tendenciją: ne tik pokšto poveikį didelei žmonių grupei, bet ir galimą atgalinį ryšį. Buvo pastebėta, kad veiksmingiausias balandžio pirmosios pokštavimas yra mažose žmonių grupėse, kai visi vienas kitą pažįsta. Tada jis pritaikomas individualiai: atsižvelgiant į asmens įpročius, baimes, manijas, pažeidžiamas vietas. Apgautam asmeniui lieka galimybė atsikeršyti pokštininkui. Ir atvirkščiai – kai apkvailinama daugybė žmonių, pokštas negali būti personalizuotas ir nėra galimybės kerštui (Cassel McEntire 2002). Šiuos teiginius iš

dalies paneigia reakcija į pirmiau cituotą pokštą. Supratę žaidimo taisykles, kai kurie skaitytojai aktyviai ištraukė į veiksmą. Antai skambino vyriškis, prisistatęs Durnių Laivo kapitonu, ir siūlė 60 stiprių moterų iš Pravieniškių; jos esą Ažuolyną per naktį nurėžtų šukomis ir „napylnikais“. Skambino ir „Džeimsas Bondas“, kuris turėjo kilometrą puikios spygliuotos vielos, bei „Arnoldas Švarcnegeris“, ažuolus galintis pjauti iš karto dviem „Kraftmen“ benzopjūklais (KD 1992, bal. 3, p. 3). Tokia skaitytojų elgsena parodė, kad jie puikiai įsijautė į žurnalistų primestus vaidmenis ir prisidėjo prie šio savotiško spektaklio kūrimo. Taigi vis dėlto įmanomas abipusis ryšys tarp žurnalistų, spaudoje skelbiančių apgavystes, ir laikraščio skaitytojų, bet jis įgyja žaidybinę formą. Beje, kaip buvo pastebėta, keletas „medkirčių“, nepasitikslinusių žinių apie neva laukiantį darbą, vis dėlto susirinko prie fontano, „nemokamo spektaklio“ atėjo pasižiūrėti ir keletas smalsuolių.

Skaitytojų reakcijos susilaukė ir melagingos publikacijos apie Aleksoto tiltą. Statinys dėmesį patraukė dėl avarinės būklės ir sovietinės atributikos, iš tolo matomos ant metalinių turėklų. Neaiškus tilto statusas ir jo gyvavimo perspektyvos sukūrė palankią terpę žurnalistų fantazijoms. Vienoje pirmųjų melagysčių apie Aleksoto tiltą paskelbta, esą tiltas bus parduotas aukcione, o jį nupirksią japonai, nes „tekančios saulės šalies atstovus sudomino masyvūs vertingo metalo turėklai“. Vietoj šio tilto japonai per savaitę pastatysią aštuonių eismo eilių pontoninį tiltą, o per metus – panašų gelžbetoninį tiltą kaip Rygoje, tik kur kas platesnį (KD 1992, bal. 1, p. 3). Panaši melagystė pakartojama po poros metų. Rašoma, kad Vyriausybė nepajėgi skirti pinigų tiltui restauruoti, todėl nuo birželio 1-osios jis bus privatizuotas ir priklausys Lietuvos piliečiui, lenkų milijonieriui Z. Pechler-Ranickiui. Jis ketinąs tiltą pavadinti žmonos Nadieždos, kilusios iš Riazanės, vardu, už naudojimąsi tiltu reikės mokėti (KD 1994, bal. 1, p. 11). Skaitytojų pasipiktinimas sustiprinamas neva suteikiant tiltui slavišką pavadinimą – lietuvišku laikomame Kaune tai tiesiog sunkiai įsivaizduojamas dalykas.

Į žurnalistų akiratį pakliuvo ir Kauno rotušė. Neva būsiąs pailgintas vakarinis rūmų fasadas ir jame įrengti perkeliams valdininkams kabinetai. Ironiškai pastebima, kad „pailginus rotušės fasadą, šiek tiek pasikeistų pastato proporcijos. Bokštas taptų jau daugiau panašus ne į gulbės, o į anties kaklą“. Maža to, netoliese bus „įkomponuoti“ garažai savivaldybės vadovų limuzinams, o iš rotušės bus iškastas tunelis, sujungiantis rūmus su „Medžiotųjų užauga“ (KD 1997, bal. 1, p. 1, 3). Kaip teigiama, į šią žinutę itin jautriai reagavo mokslo darbuotojai (KD 1997, bal. 2, p. 5).

Vienu metu Kaune nuskambėjo daug skandalų, susijusių su degalinių statyba neleistinose vietose. Į tai atkreipė dėmesį ir dienraščio žurnalistai. Viena balandžio pirmosios žinutė skelbia, kad degalinių tinklo iš Belgijos „Apoil“ atstovai nori įrengti degalinę Vienybės aikštėje. Pėstiesiems ta puse bus draudžiama vaikščioti, išimtis bus daromos tik per šventes. Taip pat deramasi dėl degalinės netoli rotušės (KD 1998, bal. 1, p. 8).

Skaitytojai klaidinti paskelbiant utopinius planus, kad į Nemuno salą bus perkeltas zoologijos sodas, o jo vietoje bus statomi sporto rūmai. Tuo tarpu centrinėje miesto dalyje esantis Adomo Mickevičiaus slėnis bus užpiltas žemėmis (KD 2004,

bal. 1, p. 5). Straipsnyje atspindėtos miesto aktualijos: jau seniai svarstomos galimybės išskelti zoologijos sodą į jam tinkamesnę vietą, ieškoma žemės ploto, kuriame būtų galima pastatyti sporto rūmus, o istorinio-kultūrinio paveldo statusą turintis slėnis dėl užterštumo ir neprižiūrimos aplinkos yra tikras galvos skausmas Kauno valdininkams.

Dėmesio sulaukė ir vienas svarbiausių ne tik Kauno, bet ir Lietuvos istorijai statinys – prezidentūra. Tarpukaryje buvęs Lietuvos prezidentų rezidencija, sovietmečiu tarnavęs kaip Mokytojų namai, pastatas, nors ir restauruotas, atgavęs puošnią išvaizdą, kurį laiką neturėjo šeimininko. Kaip atsakas į šią problemą pasirodė balandžio pirmosios pokštas, kad bendrovei „Liustruva“ leista steigti Kauno prezidentūroje viešbutį ir restoraną „Rezidencija“ (KD 2005, bal. 1, p. 4). Tame pačiame puslapyje idėtas straipsnis, kad Dainų slėnyje artimiausiu metu turėtų prasidėti gyvenamųjų namų komplekso statybos darbai – iškilis trys daugiaaukščiai gyvenamieji namai (ten pat).

Kaip matome, žurnalistai, pokštams pasirinkdami kultūriškai svarbius objektus, atvėrė ne tik miestą kankinančias problemas, bet ir privertė miestėlėnus aktyviai išreikšti asmeninę poziciją. Pažymėtina, kad į vėlesnes melagystes kauniečiai reagavo jau vangokai. Toks vaizdas susidarė todėl, kad ilgainiui žurnalistai ėmė pateikti tik melagysčių paneigimus, nieko neužsimindami apie skaitytojų reakciją. Veikiausiai žmonės, skaitydami balandžio pirmosios numerį, tapo budresni, nors, galimas daktas, taip nutiko ir dėl to, jog laikraštis imtas skelbti virtualioje erdvėje; čia skaitytojai gali operatyviai pateikti savo viešus komentarus, todėl žurnalistai neteko reportažų apie reakciją į melagystes rengimo nišos.

Hierarchinė inversija. Aiškinantis šiuolaikinių pokštų gyvavimo ypatumus, mėginama įžvelgti universalias struktūras. Amerikiečių mokslininkas A. Dundesas pokštus vertina pasitelkdamas Arnoldo van Gennepo pėrėjimo ritualų modelį, t. y. nagrinėja juos kaip simbolinius veiksmus, kurie nurodo pereinamąsias būsenas: atsiskyrimą, pėrėjimą ir įsiliejimą į naują aplinką. Pažymima, kad pokštai yra atliekami su tais asmenimis, kurie yra pakliuvę į naują situaciją ar įgiję kitą statusą, pavyzdžiui, baigę aukštąją mokyklą, jaunavedžiai. Tokiu atveju apgautasis individas yra psichologiškai atskirtas nuo kitų nepriklausydamas pokšto terpei; pokšto realizavimo metu asmuo yra priimamas į grupę (Dundes 1989: 104).

Kauno dienoje skelbti balandžio pirmosios pajuokavimai skirti didesnei auditorijai, tačiau jų funkcionavimas iš dalies paklūsta minėtam dėsniai – tam tikrai pereinamajai būsenai. Pokštų temos, jų pateikimo būdai atspindi visuomenės sąmonės pokyčius: laipsnišką vertybinę persiorientavimą, prisiderinimą prie naujų gyvenimo sąlygų. Tokie pokštai tarsi tiria visuomenės nuotaikas, o kartu ir sušvelnina pereinamojo laikotarpio įtampas.

Perėjimų ritualų modelis nesunkiai atpažįstamas su politika susijusiuose pokštuose. Taip yra todėl, kad visa politinė veikla skatina tam tikrą socialinę transformaciją (Vanderford 2001: 9). Politiniai pokštai dažniausiai būna orientuoti į hierarchinius pokyčius: socialiai žemiau ar aukščiau esančių asmenų iliuzinį perkėlimą į jiems priešingą statusą. Tokius pokyčius galima įvardyti specialiu terminu – *hierarchinė inversija*.

Viena iš aktualiausių problemų pirmaisiais nepriklausomos valstybės metais buvo visuomenės santykis su sovietinio mentaliteto palikimu, ypač politinėmis pažiūromis. Nors išryškėjo gili praraja tarp socialistinių idėjų ir liberaliųjų nuostatų, vis dėlto išliko baimė, kad senoji sistema bus atkurta, ją ypač stiprino komunistinei ideologijai slapta pritariantys asmenys. Tokias nuotaikas atspindi šis balandžio pirmosios pokštas:

Kauno kairiausių socialistų dėmesiui!

Mes, Kauno Kairiųjų sąjungos iniciatyvinės grupės įgaliotiniai, visiškai pritariame Vilniuje, LDDP būstinėje suvažiavimo metu įkurtos Kairiųjų partijos pagrindiniams teiginiams ir nuostatom. Visi matome, kad paprasto žmogaus šiandien niekas negina. Eiliniai mūsų „demokratiškos“ šalies piliečiai kuo įžūliausiai apgaudinėjami bankuose, gamylose iš jų atimamos darbo vietos, tuo tarpu kai kriminaliniai nusikaltėliai viešai važinėja „Mersedesais“ ir atvirai iš visų šaiposi. Ar tokią nepriklausomą valstybę mes norėjome sukurti? Tad mes visų pirma kovosime už demokratiją „iš apačios“, o ne iš viršaus. Sieksime apginti nepelnytai apjuodintas, o iš esmės taurias komunizmo idėjas. Manome, jog tuo tikslu būtina ir Kaune įkurti Kairiųjų partiją, kuri ateityje vadinsis Kauno komunistų susivienijimo bloku. Kviečiame kauriečius papildyti mūsų gretas. Mūsų bloko vadovais rinksime šviesaus proto žmones.

Taigi ši šeštadienį rengiame steigiamąjį suvažiavimą. Visi norintys dalyvauti reikšmingame įvykyje skambinkite konspiraciniu telefonu ir užsiregistruokite. Pasiteirauti galite tel. 227142.

Iki pasimatymo, draugai! (KD 1994, bal. 1, p. 11).

Skelbimas yra ambivalentiško provokacinio pobūdžio. Jis ne tik verčia piktintis socialine neteisybe, bet ir skatina atsigręžti į sovietinius laikus, kai oficialioji ideologija teigė visus esant socialiai lygius. Šis pokštas buvo savotiškas mėginimas į aukščiausių hierarchiją gražinti praeitį. Skelbimas pasirodė tuo metu, kai visuomenė gyveno dar ryškiais sovietinių laikų prisiminimais, todėl reakcija buvo audringa – laikraštyje kitą dieną įdėta žinutė, jog susilaukta net grasinimų susprogdinti suvažiavimą (KD 1994, bal. 2, p. 3). Tiesa, žurnalistai, matyt, turėdami savų sumetimų, nemini, ar buvo palankių atsiliepimų ir norinčiųjų prisidėti prie „kairiausių socialistų“.

Balandžio pirmosios pokštai pasitarnavo kaip tam tikros ateities išvalgos, rodančios, kaip žurnalistai geba pajusti politines tendencijas. Kauną nuolat persekiojo nesėkmės, susijusios su valdžia, kuri neretai stokojo kompetencijos, sąžiningumo, lojalumo miesto reikalams. Tokio nuolatinio neaiškumo atmosferoje pasirodė straipsnis, skelbiantis apie miesto Tarybos atsistatydinimą ir Kauno radikalų lyderio Vytauto Šustausko pasiskelbimą laikinuoju miesto meru (KD 1999, bal. 1, p. 1, 8). Kaip parodė ateitis, žurnalistai pateikė tikslią prognozę: V. Šustauskas tapo Kauno meru, ir gana greitai – kitų metų balandžio mėnesį.

Nesėkmės miesto valdžios sluoksniuose ir su pavydu stebimas kitų miestų merų sėkmingas tvarkymasis paskatino žurnalistus juokauti apie merų mainus. Buvo paskelbta, jog Kauno meru išrinktas uostamiesčiui iki tol sėkmingai vadovavęs Eugenijus Gentvilas. Tuo metu Kaunui vadovavęs V. Šustauskas neva turėsiąs persikelti į Klaipėdą ir ten kursiąs savo frakciją. Žinia „pagražinama“ papildant ją utopinėmis miesto kaitos idėjomis. Naujasis meras Kauną atseit padarysiąs panašų į Klaipėdą ar

net Veneciją. Nemune, netoli Nevėžio žiočių, ketinama pastatyti dar vieną užtvanką su šliuzais laivams. Upė gerokai praplatėtų, kai kur vanduo, kaip ir Venecijoje, skautų namų sienas. Nemuno sala atsidurtų po vandeniu. Toje vietoje būtų pastatytas senoviškas švyturys. Kai kuriose senamiesčio gatvelėse, pakėlus vandens lygį, būtų galima plaukioti gondolomis (KD 2000, bal. 1, p. 1–2).

Atviru žurnalistų pajuokos objektu tapo žinia apie tuometinio Lietuvos prezidento Rolando Pakso ryšius su gruzinų kilmės aiškiarege. Miglotų perspektyvų dėl miesto valdžios fone buvo paskelbta, jog į naujos kadencijos savivaldybės posėdį neva pakviesta garsioji aiškiaregė Lena Lolišvili. Renginio metu ji turinti pasakyti, kas valdys miestą naująją kadenciją. Kaip skelbė straipsnis, savivaldybėje specialiai ruošiamasi pranašavimo ritualui, o kartu žadamas ir savivaldybės narių gydymo seansas:

Iš Klebonišio šile esančio šaltinėlio atgabenti du bidonai švaraus, tyro kaip krištolas vandens (iš Kauno vandentiekio, pasirodo, jis netinka, nes yra per daug kalkėtas ir nugeležintas, tinkantis tik gerti, o ne gydyti ar burti). Iš Aleksoto stiklo fabriko atvežtas 41 specialiai pagamintas buteliukas. Kiekvienas Tarybos narys gaus nedidelį, maždaug 200 g talpos flakonėlį su Lenos Lolišvili rankomis įkrautu vandeniu ir rulonėlį tualetinio popieriaus (KD 2003, bal. 1, p. 3).

Beje, skaitytojams pažadėta, kad po posėdžio žiniuonė priims ir paprastus žmones. Straipsnis parašytas su aštriu sąmoju, gerokai sutirštinant spalvas. Daugelis skaitytojų perprato žurnalistinius gudravimus ir greičiausiai tik pasijuokė tarp savęs, tačiau pasitaikė ir tokių, kurie, pasak reportažo, klaidžiojo savivaldybės koridoriais, mėginami surasti aiškiaregę (KD 2003, bal. 2, p. 5).

Taigi skelbiant pokštus *Kauno dienoje* stengiamasi pajusti bendras visuomenės opinijas. Tokios apgaulės leidžia įvertinti kultūriškai apibrėžtus elgesio modelius, nes yra konstruojamos remiantis visuomenėje tvyrančiomis nuotakomis, pasitelkiant atitinkamas realijas. Reakcija į pokštus atskleidžia mūsų mentaliteto ypatumus: pakantumą / nepakantumą kitokiai nuomonei, bendruomeniškumo suvokimą.

Baigiamosios pastabos

Balandžio pirmosios spaudos pokštai yra naratyvai, turintys melagingą informaciją, kuri parengiama remiantis visuomenės aktualijomis.

Nors pokštai skelbiami kaip viešai auditorijai skirti naratyvai, taip prarasdami asmeninį ryšį tarp pokštautojo ir adresato, tačiau sukuriama jungtis tarp laikraščio redakcijos ir į pseudonaujieną reaguojančių skaitytojų.

Pagrindinis visų balandžio pirmosios pokštų-naratyvų ginklas yra šokiruojantis faktų / jų derinių pateikimas, turintis sukelti tam tikrą emociją: susidomėjimą, nepasitenkinimą, pyktį. Galutinis pokšto tikslas yra apgautojo reakcija, sužinojus apie apgaulę.

Dažniausiai apeliuojama į pereinamojo laikotarpio visuomenės jautriausias vietas. Viena vertus, tokiose apgaulėse atsispindi žmonių etinių nuostatų kaita (libera-

lesnis požiūris į moralines vertybes), kita vertus, pokštų skelbimas yra savotiška provokacija. Imituojant socialines, kultūrinės grėsmes, tikrinamas žmonių budrumas, skatinama ginti viešąjį interesą ir taip savotiškai ugdomas jų pilietiškumo jausmas. Politiniai pokštai dažniausiai būna orientuoti į hierarchinius pokyčius: socialiai žemiau ar aukščiau esančių asmenų iliuziniu perkėlimu į jiems priešingą statusą.

Balandžio pirmosios pokštų temos, jų pateikimo būdai atspindi visuomenės sąmonės pokyčius: laipsnišką vertybinį persiorientavimą, prisiderinimą prie naujų gyvenimo sąlygų. Kasmet reakcija į melagystes blėsta, greičiausiai skaitytojams perpratus žurnalistų užmačias papokštauti. Aiškėja, kad žiniasklaidai reikia ieškoti naujų apgavysčių formų ar temų. Didelę konkurenciją čia sudaro gerokai veiksmingesnė virtuali žiniasklaida – internetiniai dienraščiai, portalai. Taigi panašu, kad artimiausiu metu balandžio pirmosios melagysčių bumas galutinai persikels į elektroninę spaudą, kur pokštautojo ir aukos ryšys yra itin atviras.

ŠALTINIAI

KD – *Kauno diena: Dienraštis.*

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. XIV, Kaunas, 2002.

KOO – *Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Конец XIX–начало XX в.: Весенние праздники*, ред. С. А. Токарев, Москва, 1977.

LITERATŪRA

April Fools [2008]. *April Fools on the Net: An Archive of Net Pranks, Jokes, Humor, Tricks & Foolishness*, [žiūrėta 2008-01-21], prieiga per internetą: <<http://www.2meta.com/april-fools/>>

BBC [2005]. *1957: BBC Fools the Nation*, [žiūrėta 2008-01-01], prieiga per internetą: <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/1/newsid_2819000/2819261.stm>

Cassell McEntire Nancy 2002. Purposeful Deceptions of the April Fool, *Western Folklore*, Summer, [žiūrėta 2008-01-30], prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3732/is_200207/ai_n9139237>

Dulaitienė-Glemžaitė Elvyra 1958. *Kupiškėnų senovė*, Vilnius.

Dundes Alan 1989. *Folklore Matters*, Knoxville.

Emery David [2008]. *Your Guide to Urban Legends*, [žiūrėta 2008-01-24], prieiga per internetą: <http://urbanlegends.about.com/od/holidays/p/april_fools_day.htm>

Fool's Day 1998. April Fool's Day, in: *The New Encyclopaedia Britannica*, [vol.] 1, Chicago–Auckland–London–Manila–Paris–Rome–Seoul–Sydney–Tokyo.

Frazer James 1994. *Golden Bough*, Wordsworth Reference.

Jones Alison 1995. *Larousse Dictionary of World Folklore*, Edinburgh.

Panati Charles 1989. *Panati's Extraordinary Origins of Everyday Things*, New York.

Telephone Hoax [2008]. *April 1st & the Bronx Zoo (Telephone Hoax)*, [žiūrėta 2008-01-22], prieiga per internetą: <http://www.barrypopik.com/index.php/new_york_city/entry/april_1st_the_bronx_zoo_telephone_hoax/>

The Folklore 1999. *The Folklore of American Holidays*, Hennig Cohen and Tristram Potter Coffin (eds.), Gale.

Selberg Torun 1993. Folklore and Mass Media, in: *Nordic Frontiers: Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries*, ed. by Pertti J. Anttonen and Reimund, (NIF Publications, 27), Kvideland, p. 201–215.

Ulfkotte Udo 2003. *Taip meluoja žurnalistai: mūšis dėl reitingų ir tiražų*, Vilnius.

- Vaitkevičius K. 1958. Kada kilo paprotys – apgaulinėti balandžio pirmąją, *Kauno tiesa*, bal. 1, p. 6.
- Vanderford Audrey 2001. ‘We Can Lick the Upper Crust’: Pies as Political Pranks, *To the Quick: The Journal Magazine of Media and Cultural Studies at Binghamton University*, Issue 4, [žiūrėta 2008-01-15], prieiga per internetą: <<http://to-the-quick.binghamton.edu/pdf/tothequick4.pdf>>
- Vyšniauskaitė Angelė 1958. Melų diena, *Komjaunimo tiesa*, kovo 30, p. 2.
- Washing the Lions [2008]. Washing the Lions: Museum of Hoaxes, *Hoaxipedia*, [žiūrėta 2008-01-01], prieiga per internetą: <http://www.museumofhoaxes.com/hoax/Hoaxipedia/April_Fools_Day_-_1698/>
- Бахтин М. М. 1990. *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*, 2-ое издание, Москва.
- Пропп В. Я. 1976. *Проблемы комизма и смеха*, Москва.

APRIL FOOLS’ DAY PRANKS IN THE LITHUANIAN MEDIA AND THEIR TENDENCIES (THE CASE OF *KAUNO DIENA*)

JŪRATĖ ŠLEKONYTĖ

Summary

The April Fools’ Day pranks present a particularly favorable milieu to analyze the culture of laughter. This is the time when jokes, pranks and deceptions are generally legitimized: one is allowed to deceive others without fear of causing ill-feelings.

In the modern society, the springtime joking custom has successfully been transferred to the media pages, radio, TV and the virtual space. Along with the growing popularity of internet, the pranks quickly spread across the virtual space. The media became effective means of dissemination and popularization of certain forms of tradition, as well as of recasting it into new shapes.

The subject of analysis in this article is pranks of the April Fools’ Day appearing in the independent Lithuanian daily *Kauno diena* from 1990 to 2007. The daily in question allots most of its attention to the local social and cultural issues. The analysis of the pranks is meant to reveal the thematic scope of the media humor, its tendencies and the social response to the topics of pranks. Thus, the prospect of the folkloristic analysis of the media is also attempted to introduce here.

According to the analyzed media pranks, it is mostly the social soft spots of the transition period that are played upon. On the one hand, such deceptions usually reflect the changing ethical attitudes of the people (the increasingly liberal views of the moral issues). On the other hand, the publication of pranks is certainly provocative. By imitating social and cultural threats, the vigilance of the people is tested; their readiness to protect the public interests is encouraged and the public spirit of the citizens is fostered in general.

In the deceitful narratives published by *Kauno diena*, particularly those of political character, the pattern of “rites of passage” can be discerned. The political jokes are usually aimed at achieving the hierarchic change, i.e. the illusory transfer of the socially superior or inferior persons to an opposite status to that of their own. Such change can be specifically termed as the hierarchic inversion.

The topics and ways of presenting the April Fools’ Day pranks reflect changes in the social consciousness: e.g. the gradual ethical re-orientation and adaptation to the new living conditions. Such pranks are certain indicators of the social moods, also mollifying the tensions of the transition period.

Every successive year the response to the deceptions is increasingly weaker, as the readers probably have learnt to see through the journalists’ attempts at making fun. Apparently, the media representatives are going to have to look for new forms and themes of the ritual fooling. In this respect, serious rivalry is confronted from the part of the far more effective means of the media, e.g. the internet newspapers and portals. Therefore it seems likely that in the nearest future the boom of the April Fools’ Day pranks will actually transfer into the electronic media, characterized by particularly active relationship between the prankster and his / her victim.

Gauta 2008-03-26